

ПВНЗ УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА
Кафедра інформаційних технологій

Робоча програма навчальної дисципліни

СИСТЕМНЕ ПРОГРАМУВАННЯ

ОБОВ'ЯЗКОВА ДИСЦИПЛІНА

Освітньо-професійна програма «Інженерія програмного забезпечення»
підготовки здобувачів першого (бакалавр) рівня вищої освіти – спеціальності
121 Інженерія програмного забезпечення та 123 Комп'ютерна інженерія

Розробники:

Мельничук С. І. завідувач кафедри інформаційних технологій факультету
інформаційних технологій, доктор технічних наук, доцент;

Романів В.М. викладач кафедри інформаційних технологій факультету
інформаційних технологій, канд. техн. наук .

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри інформаційних
технологій факультету інформаційних технологій університету 29 серпня 2018
року (протокол № 1).

Завідувач кафедри
доктор технічних наук, доцент
_____ С.І. Мельничук
29.серпня 2018 р.

ВСТУП

Мета дисципліни – отримання студентами теоретичних знань та практичних навиків щодо принципів організації функціонування програмного середовища та методів керування апаратними ресурсами персонального комп'ютера, а також створення відповідного програмного забезпечення тощо. Освоєння базових методів створення алгоритмів та освоєння мови системного програмування Асемблер.

Завдання дисципліни - дати студентіві знання про базові системні функції апаратної частини і операційні системи, методику програмування типових елементів системних програм.

Результати навчання. Згідно з вимогами освітньо-професійних та освітньо-кваліфікаційних програм студенти повинні **знати:**

- засоби та задачі системного програмування, архітектуру та систему команд базового процесору, програмування мовою Асемблер,
- використання і програмування стандартних функцій мов програмування та операційних систем, мови високого рівня в системному програмуванні.

вміти:

- розробляти базові системні управляючі і обробляючі програми, використовуючи особливості апаратно-програмної реалізації управління процесами та ресурсами операційної системи, застосовуючи механізм апаратних переривань,
- розробляти програмні модулі для швидкісного інформаційного пошуку та перетворень даних у комплексах системних програм з використанням сучасних методів та мови системного програмування Асемблер на основі особливостей архітектури та системи команд базового процесору комп'ютера,
- розробляти стандартні функції мов програмування, застосовуючи зв'язки між різними мовами програмування, програмування переривань, управління пам'яттю в реальному та захищеному режимах.

Перелік забезпечуючих дисциплін (із зазначенням розділів)

Забезпечуюча дисципліна			Використовується в семестрі
Семестр	Назва	Розділи	
2,3	Програмування	Всі	5
2	Дискретна математика	Всі	5

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Освітньо-професійна програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ESTS – 6	121 Інженерія програмного забезпечення та 123 Комп'ютерна інженерія, бакалавр	Обов'язкова (базова)	
Кількість модулів – 2		Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 180		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 6,5 самостійної роботи – 5		Лекції	
		36 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		54 год.	8 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	134 год.
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 1,5/1

для заочної форми навчання – 1/8.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточне оцінювання студентів на семінарських заняттях здійснюється за чотирьох бальною шкалою, де «2» - незадовільно; «3» - задовільно; «4» - добре; «5» - відмінно.

Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться у тестовій формі і оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90-100 балів	5 «відмінно»	A
83-89 балів	4 «дуже добре»	B
76-82 балів	4 «добре»	C
67-75 бали	3 «задовільно»	D
60-67 бали	3 «достатньо»	E
35-59 балів	2 «незадовільно»	FX
1-34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, презентації, метод проектної роботи.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;
- 2) презентацій і виступів на наукових заходах;
- 3) підсумкового екзамену у тестовій формі.

Перелік тестових питань та варіантів відповідей можна переглянути на сайті – [Електронний ресурс] режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1HXG8xZwFMxK7rqK8vk6j2bFdoAmLORQR/view>

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I.

Архітектура та система команд процесора

Тема 1. Загальна архітектура процесора

1. *Основні визначення мікропроцесорної системи.* Біт, байт, двійково-десятькове кодування, принцип фон Неймана, програма, команда, операнд, синтаксис команд, розрядність, мікропроцесор, мікроконтролер, оперативна пам'ять, постійна пам'ять, шина, регістр оперативного призначення, акумулятор, стек, прапорець.

2. *Структура мікропроцесорної системи.* Арифметико-логічний пристрій, блок регістрів, блок управління, лічильник команд, дешифратор, внутрішні шини.

3. *Функціонування мікропроцесорної системи.* Способи адресації та команди пересилки даних.

Тема 2. Команди пересилки даних між регістрами

1. *Визначення даних.* Сегмент даних, слово, подвійне слово, числові та символічні (літерні) дані, розташування старших та молодших розрядів чисел, ім'я змінної чи константи.

2. *Формат мови асемблера.* Поле імені, поле операцій, поле операндів, поле коментаря, літерали.

3. *Регістри.* Регістри загального призначення, сегментні регістри, регістри адресування.

4. *Команди пересилання.* Команда MOV, варіанти пересилання, обмеження на застосування команди MOV.

Тема 3. Логічні команди. Регістр ознак.

1. *Логічні команди.* Логічні (булеві) дані, зображення логічних значень у пам'яті, логічні команди AND, OR, XOR, NOT.

2. *Регістр ознак.* Опис прапорців регістру ознак, команди встановлення та скидання прапорців регістра ознак, застосування команди test.

Тема 4. Арифметичні команди додавання і віднімання

1. *Перетворення довжини операндів.* Команди CBW, CWD; числа зі знаком та без знаку, максимально допустимі значення.

2. *Команди додавання.* Команди додавання чисел ADD, ADC, INC; переповнення та перенос.

3. *Команди віднімання.* Команди віднімання чисел SUB, SBB, DEC.

Тема 5. Команди зсуву

1. *Логічне зсування.* Зсування інформації вліво та вправо. Команди SHL, SHR.

2. *Арифметичне зсування.* Команди SAL, SAR; втрачений розряд, звільнений розряд.

3. *Циклічне зсування.* Команди ROL, ROR, RCL, RCR; ознака SF при зсуванні інформації.

Тема 6. Команди множення та ділення

1. *Команди множення.* Команди множення чисел MUL, IMUL; довжина операндів та результату.

2. *Команди ділення.* Команди ділення чисел DIV, IDIV; частка, остача, переривання типу 0.

3. *Алгоритми та програми множення та ділення багаторозрядних чисел.*

Змістовий модуль II.

Системне програмування та елементи системних програм

Тема 7. Способи адресації операндів в пам'яті та формати команд.

1. *Способи адресації операндів.* Безпосередня, пряма, непряма, сторінкова, неявна, стекова адресації.

2. *Способи адресації операндів на основі операції зміщення.* Відносна, базова, індексна адресації.

3. *Особливості адресації багаторозрядних операндів в пам'яті.*

Тема 8. Стекова пам'ять. Команди роботи із стеком.

1. *Стекова пам'ять.* Принцип (LIFO), апаратний та апаратно-програмований стек, розмір стека, вказівник стека SP.

2. *Команди роботи із стеком.* Команди PUSH, POP, PUSHF, POPF.

Тема 9. Масиви та підпрограми.

1. *Масиви.* Адресація елементів масиву, ланцюжкові команди.

2. *Загальні правила оформлення підпрограм.*

3. *Способи передачі параметрів підпрограм.* Локальні та глобальні зміни.

4. *Типи процедур.* Директиви PROC, ENDP; близька процедура NEAR та далека процедура FAR, виклики процедури (CALL), повернення до точки виклику (RET).

Тема 10. Переривання.

1. *Види переривань.* Зовнішні та внутрішні переривання та їх причини.

2. *Апаратні та програмні засоби системи переривань.* Таблиці векторів переривань; прапорці IF, TF; команди INT, INTO, IRET, CLI, STI.

3. *Основні функції переривань в DOS та BIOS.*

4. *Переривання для роботи із клавіатурою, монітором та файловою системою.*

Тема 11. Принципи сегментації пам'яті. Сегментні регістри.

1. *Принципи сегментації пам'яті.* Підкачування, розбивання на сторінки.

2. *Сегментні регістри.* Сегмент коду cs, сегмент даних ds, сегмент стека ss, додатковий сегмент даних es, gs, fs.

Тема 12. Команди математичного співпроцесора.

1. Принцип роботи співпроцесора.
2. Префікс команд та адресація операндів.
3. Формати чисел із плаваючою комою в мовах високого рівня.
4. Переривання співпроцесора.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	Всього	у тому числі				Всього	у тому числі			
		л	п	с	с.р.		л	п	с	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль I. Архітектура та система команд процесора										
Тема 1. Загальна архітектура процесора		2	2		5					12
Тема 2. Команди пересилки даних між регістрами		2	4		5		2			12
Тема 3. Логічні команди. Регістр ознак.		2	4		5			2		12
Тема 4. Арифметичні команди додавання і віднімання		2	6		5			2		12
Тема 5. Команди зсуву		2	6		5		2			12
Тема 6. Команди множення та ділення		2	6		5					12
Разом за модулем 1		12	28		30		4	4		72
Змістовий модуль II. Системне програмування та елементи системних програм										
Тема 7. Способи адресації операндів в пам'яті та формати команд		4	4		5		2			12
Тема 8. Стекова пам'ять. Команди роботи із стеком		4	4		5					12
Тема 9. Масиви та підпрограми		4	6		5		2	2		12
Тема 10. Переривання		4	4		5					12
Тема 11. Принципи сегментації пам'яті. Сегментні регістри		4	4		5					12
Тема 12. Команди математичного співпроцесора.		4	6		5			2		12
Разом за розділом 2		24	26		30		4	4		72
Екзамен	30					30				
Усього годин	180	36	54		60	180	8	8		134

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практична робота №1 Загальна архітектура ЕОМ. Ресурси мікропроцесора. Команди присвоєння. Відладчик програм Turbo Debugger.

Практична робота №2 Логічні операції та операції зсуву. Регістр прапорців.

Практична робота №3 Арифметичні операції.

Практична робота №4 Сегменти пам'яті та способи адресації. Команди передачі управління.

Практична робота №5 Виконання арифметичних і логічних команд центрального процесора

Практична робота №6 Вивід на екран.

Практична робота №7 Представлення числових значень.

Практична робота №8 Визначення конфігурації ЕОМ.

Практична робота №9 Робота з маніпулятором "миша".

Практична робота №10 Робота з файловою системою FDD та HDD.

Практична робота №11 Робота із системним таймером.

Практична робота №12 TSR - Резидентні програми.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

- 1 Шеховцов В.А. Операційні системи/ В.А. Шеховцов – К.: ВHV,2005.
- 2 Гордеев А.В. Системное программное обеспечение/ А.В. Гордеев, А.Ю. Молчанов -СПб:Питер,2001
- 3 Иртегов Д.В. Введение в операционные системы/ Д.В.Иртегов - СПб.:БХВ-Петербург,2003
- 4 Харт Дж.В. Системное программирование в среде Win32/ Дж.В.Харт - М.:Вільямс,2001
- 5 Таненбаум Э. Операционные системы / Э. Таненбаум -СПб.: Питер,2002.
- 6 Зубков С.В. Assembler для DOS, Windows и UNIX / С.В.Зубков– 3-е изд., стер. – М.: ДМК Пресс; СПб.: Питер, 2004. – 608с.
- 7 Джорден Р. Справочник программиста персональных компьютеров типа IBM PC, XT и AT / Р.Джорден – М.: Финансы и статистика, 1992. – 544с.
- 8 Фролов А.В. MS-DOS для программиста / А.В.Фролов, Г.В.Фролов– М.: ДИАЛОГ-МИФИ, 1995. – 256с.
- 9 Велихов А.В. Макроассемблер: Создание и отладка программ/ А.В Велихов– М.: Майор, 2001. – 192 с..

Додаткова література:

- 1 Компаниец Р.И. Системное программирование. Основы построения трансляторов / Р.И.Компаниец , Е.В.Маньков, Н.Е.Филатов - С-П: Корона принт, 2000.

- 2 Гук М. Дисковая подсистема ПК / М.Гук - СПб.: Питер, 2001. – 336с.: ил.
- 3 Зубков С.В. Assembler для DOS, Windows и UNIX / С.В.Зубков - М.: ДМК, 2000.
- 4 Юров В. Assembler. Специальный справочник/ В. Юров – СПб.: Питер, 2001. – 496 с.
- 5 Пирогов В.Ю. Assembler. Учебный курс / В.Ю. Пирогов - М.: Нолидж, 2001.
- 6 Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисциплін: “Системне програмування та операційні системи”, “Системне програмування”. Для студентів спеціальностей “Комп’ютерні системи та мережі”, “Програмне забезпечення автоматизованих систем” / Мельничук С.І., Федоришин М.Г. - Івано-Франківськ: Видавництво ІМЕ, 2007. – 30с.
- 7 Дудзяний І.М. Програмування мовою асемблера. Навчальний посібник/І. М. Дудзяний, В.В. Черняхівський. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002.-112 с.

Інтернет-ресурси:

- 8 Тести УКД: 2018. Системне програмування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1HXG8xZwFMxK7rqK8vk6j2bFdoAmLORQR/view>